

УДК 346.91:347.736.55

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.10.09>**Лілія Грабован,**

канд. юрид. наук,

суддя Господарського суду Одеської області

ПРАВОВИЙ СТАТУС КРЕДИТОРІВ ЗА КОДЕКСОМ УКРАЇНИ З ПРОЦЕДУР БАНКРУТСТВА

У статті проаналізовані особливості правового статусу кредиторів відповідно до Кодексу України з процедур банкрутства. Наведено та охарактеризовано напрями реалізації прав та обов'язків кредиторів задля захисту їхніх інтересів у процедурі банкрутства у взаємозв'язку з метою Кодексу.

Окреслені положення щодо правових засобів, що сприяють меті задоволення вимог кредиторів, а саме: визначення статусу кредиторів; мораторію на задоволення вимог кредиторів; забезпечення вимог кредиторів; інституту визнання недійсними угод боржника; розгляду спорів за участю боржника в межах справи про банкрутство; обмеження участі заінтересованих осіб стосовно боржника та органів, уповноважених управляти майном державних підприємств у справах про банкрутство. Висвітлені положення Кодексу, які позитивно впливатимуть на захист прав кредиторів, щодо розширення компетенції представницьких органів кредиторів; порядку введення санації; участі зацікавлених осіб у справах про банкрутство; розширення підстав та суб'єктного складу щодо визнання недійсними угод боржника; заходів захисту прав забезпечених кредиторів, надання права боржнику, власникам його майна, корпоративних прав, третім особам задовольнити вимоги кредиторів. Проаналізовані положення, що забезпечують баланс інтересів кредиторів і боржника, держави та суспільства.

Визначені суперечності та прогалини деяких норм Кодексу. Запропоновано внести зміни до законодавства в частині визначення підстав для відкриття справи про банкрутство, усунення арбітражних керуючих, порядку розгляду спорів за участю боржника, наслідків визнання недійсними правочинів боржника, порядку розгляду справ про банкрутство державних підприємств, перехідних положень Кодексу.

Зроблені висновки про значимість окремих норм Кодексу задля вдосконалення правового регулювання статусу кредиторів у справі про банкрутство та необхідність подальшого доопрацювання проблемних питань і усунення прогалин в цій сфері, а також потребу у зв'язку із розширенням прав кредиторів у справах про банкрутство подальшого вдосконалення обов'язків і відповідальності кредиторів за зловживання цими правами у контексті балансу з правами боржника та інтересами держави.

Ключові слова: банкрутство, конкурсний процес, кредитор, боржник, захист прав кредиторів.

Постановка проблеми. Основною метою конкурсного процесу та процедури банкрутства є задоволення вимог кредиторів, саме тому правове регулювання статусу кредиторів у справах про банкрутство є ключовим питанням цього процесу, адже, з одного боку, відкриття та провадження у справі про банкрутство впливає на діяльність кредиторів та їхній фінансовий стан, з іншого – від волевиявлення кредиторів залежить і доля боржника. Як справедливо зазначила І. А. Бутирська, правовий статус кредитора як учасника справи про банкрутство має переважно комплексний характер, обов'язково включає в себе і матеріальний, і процесуальний складники. Матеріальні відносини між боржником і кредитором у праві неспроможності обов'язково повинні трансформуватись у процесуальні, інакше після порушення провадження у справі про банкрутство матеріальні відносини не зможуть бути реалізовані [1, с. 105].

Очевидним є те, що від того, яким чином визначено статус кредиторів у справі про банкрутство, якими правами та обов'язками вони наділені, як ефективно вони можуть ними користуватися, залежить досягнення основної мети конкурсного провадження – задоволення/погашення вимог кредиторів.

Разом із тим слід погодитись із Н. В. Асеєвою, яка вказує, що мета застосування процедури неспроможності – це знаходження балансу між інтересами кредитора, боржника, суспільства та держави шляхом застосування до боржника різноманітних передбачених законом процедур [2, с. 13].

Тому не слід забувати і про таке завдання конкурсного провадження, як відновлення платоспроможності боржника, необхідність у зв'язку з цим дотримання балансу між правами й обов'язками кредиторів і боржника.

Стан розробленості проблеми. Теоретичні та практичні питання банкрутства розглядалися в роботах багатьох вчених, які

досліджували право неспроможності, серед яких можна відзначити О. А. Беляєвич, І. А. Бірюкова, О. М. Бутирську, І. О. Вечірка, В. В. Джуня, О. А. Латиніна, С. В. Мінковського, О. П. Подцерковного, Б. М. Полякова, П. Д. Пригузу, В. В. Радзивилюк, М. В. Телюкіну, Г. Ф. Шершеневича та інших. Разом із тим після прийняття Кодексу України з процедур банкрутства потребують актуалізації та поглиблення наукові дослідження стосовно правового статусу кредитора у справі про банкрутство з аналізом всіх його складників та змісту, проблематики реалізації в Україні.

Метою статті є дослідження правового статусу кредитора у справі про банкрутство, формулювання його особливостей та визначення співвідношення з правовими засобами, передбаченими законодавством для досягнення мети провадження.

Виклад основного матеріалу. У розвинутих країнах світу в законодавстві про неспроможність переважає така ідеологія банкрутства, коли винуватцем фінансових проблем визначається боржник, а тому вважається несправедливим перекладати на добросовісних осіб – кредиторів – тягар майнових втрат, які виникають. Виходячи із цього, основною метою відповідних правил визнається не врятування боржника, а забезпечення майнових інтересів кредиторів шляхом максимального задоволення їхніх вимог. При цьому основні засоби, що використовуються, – це розпорядчі процедури та ліквідація боржника, що провадяться оперативно. Захист інтересів кредиторів здійснюється шляхом ліквідації або продажу бізнесу, доки його вартість не зменшилась. Реабілітаційні процедури при цьому вводяться тільки за ініціативою кредиторів або у межах, що не суперечать їхнім інтересам.

Так, згідно з Європейською конвенцією «Про деякі міжнародні аспекти банкрутства» ETS № 136 від 05.06.1990 р. процедура неспроможності (банкрутства) підприємств включає ліквідацію підприємства-боржника, призначення конкурсного керуючого і розподіл майна (конкурсної маси) між кредиторами [3].

Аналіз заходів погашення вимог кредиторів, захисту їхніх майнових інтересів у судових процедурах банкрутства за чинним законодавством України та практика його застосування свідчать про незадовільний стан їх правового забезпечення. Останнім часом зберігається тенденція до закриття бізнесу та ухилення від реальної виплати заборгованості через процедуру банкрутства, що підтверджує як судова практика, так і міжнародні установи. Зокрема, у щорічному

рейтингу легкості ведення бізнесу від Світового банку «Doing Business-2018» Україна посідає лише 76 місце, при цьому процедура вирішення неплатоспроможності є найгіршим його складником – 149 місце. В Україні в середньому лише 8 % коштів повертається кредиторам, тоді як у Фінляндії – 90 %, а ефективність законодавчого захисту кредиторів є низькою.

Судова практика стикається із численними перешкодами у процесі розгляду справ про банкрутство, що зумовлено як недоліками нормативної бази, так і негативними чинниками соціального середовища. Не сприяє отриманню кредиторами задоволення за своїми вимогами і свідомо протидія та обмеження у застосуванні конкурсного механізму з боку недобросовісних боржників, чий інтерес насамперед захищає Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», що ґрунтується на продебіторській моделі правового регулювання банкрутства.

Автором цієї роботи раніше порушувалися питання погашення вимог кредиторів як основної мети банкрутства, у межах якого були здійснені спроби класифікації видів вимог кредиторів, визначено перелік матеріальних та процесуальних засобів, які сприяють процесу встановлення та урегулювання боргових зобов'язань, обґрунтовано поняття вимог кредитора, способи погашення вимог кредиторів та їх класифікації [4].

Однак прийняття Кодексу відкриває нові обрії для подальшого аналізу правового статусу кредиторів, порядку процесуальної реалізації прав та обов'язків кредиторів та їх органів.

Спрямуванням Кодексу України з процедур банкрутства (№ 2597-У111 від 18.10.2018 р.) (далі – Кодекс) законодавець визначив вдосконалення наявних процедур банкрутства та покращення позиції України в рейтингу Світового банку, встановлення умов та порядку відновлення платоспроможності боржника – юридичної особи або визнання його банкрутом з метою задоволення вимог кредиторів, а також відновлення платоспроможності фізичної особи.

Як зазначено у пояснювальній записці до проекту Кодексу, його метою є підвищення ефективності процедур банкрутства, рівня захищеності прав кредиторів, вдосконалення процедури продажу майна боржника на аукціоні, підвищення рівня виконання контрактів та судових рішень, врегулювання відносин щодо відновлення платоспроможності фізичних осіб, які опинилися в скрутній фінансовій ситуації та потребують допомоги з боку Держави [5].

Проаналізуємо, яким чином нормами Кодексу окреслено права та обов'язки кредиторів у справі про банкрутство.

Так, визначені норми щодо підстав відкриття справи (ч. 3 ст. 8 Кодексу), змісту заяви ініціюючого кредитора та переліку документів, які слід додати до цієї заяви (ч. 1, 2 ст. 34 Кодексу); підстав прийняття, відмови у прийнятті заяви про відкриття провадження у справі (ч. 1 ст. 37 Кодексу); повернення заяви (ч. 1 ст. 38 Кодексу); відкриття провадження у справі (ч. 1 ст. 39 Кодексу) [5]. Норми начебто спрямовані на захист прав кредиторів, оскільки виключені всі критерії для підстав відкриття справи (розмір вимог, строк неоплати, безспірність, наявність виконавчого провадження) та, відповідно, доказової бази ініціюючого кредитора, а також спрощено доступ до процедур.

Але докладний аналіз цих норм виявляє суперечності. Наприклад, ст. 39 Кодексу на суд покладено обов'язок перевірити обґрунтованість вимог заявника та з'ясувати наявність підстав для відкриття провадження у справі, тоді як Кодекс взагалі не визначає таких підстав та обов'язку ініціюючого кредитора подавати ці докази (ч. 2 ст. 34 Кодексу).

Б. М. Поляков небезпідставно зазначає, що легкість відкриття справ про банкрутство робить Кодекс чудовим «інструментом» для рейдерських захоплень підприємств, зміни підсудності справ позовного провадження, визнання законних угод недійсними, неповернення боргів і кредитів, несплати податків [7, с. 13].

С. В. Жуков вказує, що поняття ознак неплатоспроможності Кодекс не визначає. З теорії неплатоспроможності відомо, що ознаки неплатоспроможності – це необхідна сукупність юридичних фактів, що надає можливість господарському суду відкрити провадження у справі. Більш ґрунтовно ознаки неплатоспроможності саме відповідно до Кодексу будуть вироблені судовою практикою та правозастосуванням [8].

На нашу думку, відсутність будь-яких критеріїв підстав відкриття справи про банкрутство може мати наслідком неоднакову практику застосування вказаних норм та величезну кількість випадків відкриття справ стосовно підприємств, які не мають ознак неспроможності. Відкриття провадження у справі про банкрутство тягне за собою відповідні правові наслідки, що впливають на роботу боржника, й у разі зловживання правами ініціюючого кредитора вказані обставини можуть негативно вплинути і на роботу окремих підприємств, і на економіку країни загалом.

Таким чином, вважаємо необхідним визначення підстав для відкриття справи (розміру,

строку, вимог, наявності виконавчого провадження) та обов'язку ініціюючого кредитора подавати докази на їх підтвердження.

Тут доцільно зважувати на баланс інтересів кредитора і боржника та запобігання можливості зловживання недосконалими нормами закону.

Новелою Кодексу є розширення прав кредиторів, які подали заяви з пропуском строку. Фактично для них встановлено такий самий режим, як і для тих, хто встиг заявити вимоги у встановлений термін, крім права вирішального голосу на зборах та комітеті кредиторів.

Зокрема, у ч. 4, 6 ст. 45 Кодексу визначено, що для кредиторів, вимоги яких заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання, усі дії, вчинені у судовому процесі, є обов'язковими так само, як вони є обов'язковими для кредиторів, вимоги яких були заявлені протягом встановленого строку. Такі вимоги задовольняються в порядку черговості, встановленої цим Кодексом. Ці кредитори є конкурсними, однак не мають права вирішального голосу на зборах та комітеті кредиторів. Передбачено, що якщо кредитор заявив вимоги після здійснення розрахунків з іншими кредиторами, то сплачені таким кредиторам кошти поверненню не підлягають. Відомості про таких кредиторів вносяться до реєстру вимог кредиторів [6].

Таким чином, кредитори, які спізнились, отримують право на задоволення вимог в порядку такої самої черговості, як і ті, хто вчасно подали заяви.

Однак, зазначимо, що за загальними правилами недотримання порядку, визначеного процесуальними нормами, має наслідком обмеження для особи, якою допущено пропуск строку. У даному випадку такі наслідки фактично відсутні, що нівелює мету встановлення строку. Крім того, з практичної точки зору необхідність внесення змін до реєстру вимог кредиторів на підставі цих заяв може викликати нестабільність такого реєстру та неможливість проведення судових процедур у визначені строки.

Тут має бути взята за основу думка Б. М. Полякова про те, що конкурсний кредитор – це такий кредитор, який безпосередньо бере участь у «розподілі» майна боржника. Саме конкурсні кредитори є стороною у справі про банкрутство, тобто мають як права, так і обов'язки в процедурі банкрутства, зокрема, й несуть судові витрати (державне мито, витрати на публікацію, оплата послуг арбітражного керуючого) [8].

П. Д. Пригуза вказує, що законодавець увів у законодавство про банкрутство пре-

зупинію винуватості кредитора через неознаність у порушенні справи про банкрутство боржника і встановив за це покарання у вигляді позбавлення права вимоги (погашення вимоги) [10, с. 12]. А. А. Бутирський вважає присікальний строк для пред'явлення кредиторських вимог законним заходом для боржника ухилитись від виконання своїх грошових зобов'язань перед кредиторами, які з тих чи інших причин пропустили тридцятиденний строк, що порушує загальні засади справедливості і добросовісності [11, с. 85-86].

На нашу думку, норма про позбавлення права вимоги (погашення вимоги) кредиторів не узгоджується із завданням конкурсного процесу на цій стадії, яке полягає у виявленні кредиторів та формуванні пасиву, встановленні на підставі співвідношення пасиву й активу боржника факту його неплатоспроможності, після чого – визнання боржника банкрутом та проведення ліквідаційної процедури для задоволення вимог кредиторів у встановлені строки.

Суд, застосовуючи вказану норму, повинен буде розглядати вказані заяви за правилами розгляду заяв кредиторів, визначеними Кодексом, задля встановлення їх обгрунтованості для подальшого внесення до реєстру вимог кредиторів та можливого задоволення їхніх вимог. Це може мати наслідком збільшення строку проведення процедур, а не їх скорочення, як задекларовано авторами Кодексу, оскільки такі вимоги кредитор може заявити на будь-якій стадії процедури, в будь-які строки. У свою чергу, це може негативно позначитись на правах кредиторів, які встигли подати заяви.

У Кодексі (і це є позитивним) значно розширюється компетенція зборів та комітету кредиторів (представницьких органів кредиторів). Це є логічним та справедливим елементом захисту прав кредиторів. Крім повноважень, які були визначені у Законі, закріплено повноваження щодо погодження умов продажу майна боржника (крім майна, що є предметом забезпечення) у процедурі санації відповідно до плану санації або у процедурі ліквідації банкрута (п. 5 ч. 8 ст. 48). Ця норма узгоджується з приписами ч. 1 ст. 75 Кодексу, в якій передбачений обов'язок арбітражного керуючого визначати такі умови (склад майна (лот); початкову ціну; крок аукціону) за погодженням з комітетом кредиторів.

Слід звернути увагу на заборону, встановлену ч. 7, 8 ст. 44 Кодексу, в якій визначаються наслідки введення процедури розпорядження майном, а саме заборону боржнику у цій процедурі без згоди комітету кредиторів (зборів кредиторів – до моменту форму-

вання комітету кредиторів) вчиняти *значні правочини*, вчинення яких не заборонено цим Кодексом, та здійснювати продаж істотних активів боржника.

Це означає, що збори кредиторів (комітет кредиторів) наділені правом надати згоду чи відмовити у цьому боржнику, що, ймовірно, стосується інших питань, які входять в компетенцію комітету (п. 7 ч. 8 ст. 48 Кодексу).

При цьому суттєве значення має визначення значних правочинів, яке наведено у ст. 1 Кодексу. Так, значні правочини – це правочини щодо майна (робіт, послуг), ринкова вартість яких на день вчинення правочину становить 10 і більше відсотків вартості активів боржника за даними останньої річної фінансової звітності. Якщо замість кількох правочинів боржник міг вчинити один значний правочин, то кожен із таких правочинів вважається значним.

Наведена норма значно зменшить можливість зловживань боржника та виведення активів шляхом укладення таких угод та спрямована на збереження потенційної ліквідаційної маси та, відповідно, на захист прав кредиторів, які отримають за її рахунок задоволення своїх вимог.

Однак у разі необгрунтованого не надання згоди зборами (комітетом кредиторів) на укладення реальних, законних угод, що забезпечують діяльність боржника (продаж виробленої продукції тощо), останній позбавляється права на захист своїх інтересів, що може негативно вплинути на його господарську діяльність, платоспроможність та можливість задоволення вимог кредиторів.

На жаль, ані Закон, ані Кодекс не передбачають можливості оскарження рішення зборів / комітету кредиторів. Передбачено, що, приймаючи рішення, господарський суд на підставі клопотань цих органів, на підставі їхніх рішень оцінює їх у загальному порядку. Разом із цим є такі випадки, коли зборами / комітетом приймаються рішення, які не входять в предмет дослідження суду, оскільки не тягнуть за собою жодних клопотань, однак впливають на права та обов'язки боржника, інших осіб.

У цьому контексті І. А. Бутирська вважає, що Закон про банкрутство є спеціальним актом, покликаним регулювати правовідносини, пов'язані з банкрутством, тому в ньому можна і потрібно передбачити можливість оскарження рішень зборів кредиторів [1, с. 120].

Погоджуючись із вказаною думкою, слід додати, що *оскарження рішень зборів / комітету кредиторів до суду, який розглядає справу про банкрутство, у разі якщо вони впливають на права та інтереси інших*

осіб або прийняті з порушенням компетенції чи не відповідають нормам законодавства та фактичним обставинам, стане об'єктивною перешкодою для зловживань безмежними правами, якими Кодекс наділив кредиторів та їх представницькі органи.

Неоднозначно сприймається норма щодо розширення права комітету кредиторів у разі звернення до суду з клопотаннями про призначення та припинення повноважень арбітражного керуючого та надання права комітету кредиторів у будь-який час звернутися до господарського суду з клопотанням про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень незалежно від наявності підстав. При цьому визначено, що за наявності підстав для відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень або за клопотанням комітету кредиторів господарський суд протягом 14 днів постановляє ухвалу про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень (абз. 3, 4 ч. 4 ст. 28 Кодексу).

На нашу думку, таке положення не тільки безпідставно звужує дискрецію суду у вирішенні питання відсторонення арбітражного керуючого, оскільки встановлює обов'язок суду прийняти рішення без дослідження та оцінки доказів, а й суперечить принципу судового контролю у справах про банкрутство, принципу диспозитивності господарського судочинства та взагалі принципу верховенства права.

Назрілою є норма ч. 10 ст. 45 Кодексу щодо введення процедури санації судом тільки за наявності плану санації та його затвердження судом, що скоротить строки проведення процедур та зменшить випадки зловживань боржниками.

Змінено порядок голосування кредиторів на зборах кредиторів, зменшено кворум для повторного проведення перших зборів кредиторів, якщо на перші не прибули кредитори з необхідною кількістю голосів (перші збори – не менше 2/3 голосів; повторні – більше половини голосів; наступні збори – більше 1/4 голосів), що дозволить спростити та скоротити строки прийняття рішень кредиторами.

Революційною слід визнати норму про обмеження участі зацікавлених осіб у голосуванні на зборах кредиторів під час схвалення плану санації. У ч. 5 ст. 52 Кодексу встановлено, що вимоги кредиторів, які є заінтересованими особами стосовно боржника, не враховуються для цілей голосування під час схвалення плану санації. При цьому у ч. 1 ст. 1 Кодексу дещо змінено поняття заінтересованих осіб стосовно боржника. Такими є: юридична особа, створена за

участю боржника; юридична особа, що здійснює контроль над боржником; контроль над якою здійснює боржник; з якою боржник перебуває під контролем третьої особи; власники (учасники, акціонери) боржника; керівник боржника; особи, які входять до складу органів управління боржника; головний бухгалтер (бухгалтер) боржника, у тому числі звільнені з роботи за три роки до відкриття провадження у справі про банкрутство; особи, які перебувають у родинних стосунках із зазначеними особами та фізичною особою – боржником, а саме: подружжя та їхні діти, батьки, брати, сестри, онуки, а також інші особи, щодо яких наявні обгрунтовані підстави вважати їх заінтересованими. Тобто фактично невичерпний перелік осіб.

Позитивним є збільшення у ч. 1-3 ст. 42 Кодексу строку, розширення підстав та суб'єктного складу щодо визнання недійсними угод боржника. Так, правочини, вчинені боржником після відкриття провадження у справі про банкрутство або протягом трьох років, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство, можуть бути визнані недійсними господарським судом у межах провадження у справі про банкрутство за заявою арбітражного керуючого або кредитора, якщо вони завдали збитків боржнику або кредиторам, додатково до визначених у чинному Законі підстав: боржник уклав договір із заінтересованою особою; боржник уклав договір дарування.

Застосування цих положень, як видається, сприятиме більш ефективному попередженню зловживань та наповненню ліквідаційної маси задля задоволення вимог кредиторів.

Регламентация статусу заінтересованих осіб у справах про банкрутство в частині зазначених напрямів, безперечно, спрямована на захист прав кредиторів, які не є такими особами, та запобігатиме зловживанням боржника щодо формування заборгованості перед дружніми кредиторами та уникнення задоволення вимог перед іншими кредиторами.

Однак зі змісту норми виключені положення щодо наслідків недійсності вказаних правочинів. *Тому слід доповнити норму положенням про те, що кредитор за недійсним правочином має право вибору: погашення свого боргу в першу чергу в процедурі банкрутства або виконання зобов'язання боржником після закриття провадження у справі. Таке доповнення необхідно для запобігання необдуманому визнанню недійсними законних, реальних угод за спеціальними підставами, передбаченими Кодексом, зловживанням та для захисту прав кредиторів.*

Виключення з Кодексу положення щодо можливості спростовувати майнові дії боржника слід визнати неправильним, позаяк це звужує перелік правових засобів повернення неправомірно відчуженого майна у ліквідаційну масу.

Набули розвитку заходи захисту прав забезпечених кредиторів у справах про банкрутство. Так, забезпечені кредитори включені до складу сторін справи (ст. 1 Кодексу), раніше вони мали статус учасника; отримали право ініціювати справу про банкрутство; голосування з правом дорадчого голосу під час ухвалення рішень зборами та комітетом кредиторів (ч. 1 ст. 48 Кодексу). Встановлено обов'язковість припинення дії мораторію автоматично через 170 днів з дня введення процедури розпорядження майном (щодо предмета забезпечення) (ч. 8 ст. 41 Кодексу). Під час процедури санації боржника за клопотанням забезпеченого кредитора суд може прийняти рішення про припинення дії мораторію щодо майна (предмета забезпечення), якщо таке майно не задіяне у виконанні плану санації або є швидкозношуваним предметом чи товаром, що швидко псується (ч. 8 ст. 41 Кодексу).

Слід відзначити покращення положення забезпечених кредиторів, що відбулося шляхом вдосконалення процедури продажу майна банкрута, у тому числі того, яке перебуває у заставі, з обов'язковим погодженням всіх умов продажу з ними. Так, передбачено обов'язкове погодження із забезпеченими кредиторами стартової ціни майна, складу лоту, кроку аукціону, тексту оголошення, вартості утримання, зберігання та витрат на продаж заставного майна (ст. 75); зниження ціни на першому повторному аукціоні тільки за згодою забезпеченого кредитора (ч. 2 ст. 80); право придбання майна забезпеченим кредитором за стартовою ціною після першого повторного аукціону (ст. 81); розрахунок за придбане майно шляхом взаємозаліку (ч. 2 ст. 85).

Неоднозначно сприймаються новели ст. 7 Кодексу в частині положення про вирішення всіх майнових спорів, стороною в яких є боржник; спорів із позовними вимогами до боржника та щодо його майна; про визнання недійсними результатів аукціону; про визнання недійсними будь-яких правочинів, укладених боржником; про повернення (витребування) майна боржника або відшкодування його вартості відповідно; про стягнення заробітної плати; про поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника; щодо інших вимог до боржника в межах цієї справи з вказівкою на визначення складу учасників розгляду спору за правилами,

визначеними ГПК України, з ухваленням рішення, без посилань на особливості відносин неспроможності та Кодексу з процедур банкрутства викликає, з огляду на таке.

Провадження у справах про банкрутство, як зазначає О. А. Беляєвич, є самостійним видом судового провадження і характеризується особливим процесуальним порядком розгляду справ, специфічністю цілей і завдань, особливим суб'єктним складом, тривалістю судового провадження, що істотно відрізняють це провадження від позовного [12, с. 85-86].

С. Жуков зазначає, що майнові спори за участю боржника концентруються виключно в межах справи про банкрутство, що дозволяє здійснювати ефективний судовий контроль щодо повернення майнових активів боржника у його розпорядження з метою відновлення платоспроможності такого боржника або належного формування ліквідаційної маси банкрута. Оскарження судових рішень, ухвалених за результатами розгляду таких спорів, відбувається за правилами ГПК України у тому числі і в касаційній інстанції [13].

Погоджуючись із цими тезами, зазначимо, що, застосування у конкурсному процесі повного інструментарію норм ГПК, який застосовується у розгляді заяви у загальному позовному провадженні, є недоцільним. По-перше, це надзвичайно збільшить строк такого розгляду. По-друге, нормами ГПК та цього Кодексу передбачено неможливість застосування частини з них (колегіальний розгляд позову в межах справи про банкрутство, яка розглядається суддею одноособово, зупинення провадження, врегулювання спору за участі судді, ін.). По-третє, виникне проблема різного порядку набрання чинності ухвал та рішень, що суттєво для справи про банкрутство. По-четверте, Кодекс не передбачає оскарження рішень в межах справ про банкрутство. Слід зазначити, що неналежне регулювання порядку надсилання до апеляційної та касаційної інстанції матеріалів чи всієї справи про банкрутство у разі оскарження рішень, ухвал у межах справ зводить нанівець усі намагання законодавця скоротити строки розгляду справ про банкрутство, оскільки натепер визначений порядок щодо надсилання всієї справи до цих інстанцій, що тягне за собою неможливість її розгляду судом першої інстанції тривалий період.

Як зазначає О. С. Удовиченко, ця норма дещо суперечить основному принципу безпосередності та безперервності судового процесу та дає додаткові приводи для маніпулювання, які створюють певний ризик нівелювання нововведень, спрямованих, наприклад, на скорочення строків і

пришвидшення винесення остаточного рішення у справі про банкрутство [16].

Так, застосування цієї норми не сприятиме скороченню строків розгляду справи про банкрутство, а, навпаки, їх значно збільшить та знизить ефективність процедур, тому, не спростовуючи необхідність застосування у розгляді таких заяв норм ГПК, все ж в Кодексі потрібно вирішити питання щодо їх розгляду з урахуванням положень Кодексу та залишити нинішню редакцію щодо прийняття в межах справи про банкрутство ухвал та постанови, вдосконаливши порядок розгляду заяв за участю боржника з урахуванням особливостей конкурсного процесу.

Про те, що Кодекс стане початком окремої галузі права, та про необхідність формування процесуального законодавства у сфері банкрутства говорив і один з авторів Кодексу Р. Сидорович [17]. Тому нагальним є більш чітке визначення особливостей процедур банкрутства.

Окремо слід зупинитись на нормі ч. 7 ст. 41 Кодексу, яка, на нашу думку, забезпечує баланс інтересів кредиторів і боржника, держави та суспільства. Це новела, якою надано право задоволення вимог кредиторів на будь-якій стадії боржнику, власнику майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, власнику корпоративних прав боржника, а у випадках, передбачених законодавством, – третій особі протягом провадження у справі про банкрутство з метою погашення вимог кредиторів та закриття провадження. Вони мають право задовольнити всі вимоги конкурсних кредиторів відповідно до реєстру вимог кредиторів, крім неустойки (штрафу, пені), та, відповідно, відбудеться закриття справи. Для одночасного погашення всіх вимог кредиторів арбітражний керуючий зобов'язаний надати особі, яка виявила намір погасити вимоги кредиторів, реєстр вимог кредиторів.

Аналіз норм Кодексу дозволяє дійти висновків про зменшення впливу та участі органу, уповноваженого управляти державним майном, у справах про банкрутство державних підприємств. Так, виключені положення про обов'язковість погодження переліків ліквідаційної маси вказаними органами та неможливість продажу майна у ліквідаційній процедурі без такого погодження; щодо призначення членів ліквідаційної комісії та, відповідно, включення органу, уповноваженого управляти державним майном, до ліквідаційної комісії; щодо схвалення звіту ліквідатора власником майна (органом, уповноваженим управляти державним майном) боржника державного підприємства. Вказані положення, як вида-

ється, захищатимуть права кредиторів на задоволення їхніх вимог.

Однак у ч. 6 ст. 51 Кодексу зазначено обов'язок органу, уповноваженого управляти майном боржника, погоджувати план санації у справах про банкрутство державних підприємств без встановлення строку та наслідків невиконання такого обов'язку. Зазначимо, що план санації потрібно розробити та подати на затвердження суду у процедурі розпорядження майном боржника (170 днів), а практика розгляду справ про банкрутство свідчить про наявність проблеми невиконання цими органами своїх обов'язків із розгляду плану санації у розумні строки.

Проблематика розгляду справ про банкрутство державних підприємств та участі вказаних органів у них досліджувалась автором із формулюванням пропозицій. Зокрема, вказувалось, що надання погодження, згідно чинного законодавства, є правом, а не обов'язком органів, уповноважених управляти державним майном; натепер відсутні легальні способи примусити державний орган не чинити перепон у судових процедурах банкрутства та фактично унеможливити здійснення розрахунків із кредиторами, отже, запропоновано уточнити у Законі про банкрутство порядок взаємовідносин боржника та уповноваженого органу управління під час затвердження планів санації, зокрема: зобов'язати уповноважений орган управління у разі відмови в погодженні планів санації надавати рекомендації/зауваження стосовно поданих проектів та зазначати термін їх виправлення. Повторне необґрунтоване незатвердження виправлених з урахуванням поданих таким органом зауважень до планів санації вважатиме випадком зловживання правом з боку уповноваженого органу управління, що створюватиме підставу для їх судового оскарження [4, с. 189].

Крім того, суд може у разі відсутності реакції вказаних органів розглядати питання щодо наявності чи відсутності підстав для затвердження плану санації самостійно без позиції органу, уповноваженого управляти майном державного підприємства, який не використав свої права добросовісно, а допустив зловживання ними.

Необхідно зазначити проблеми, які виникатимуть внаслідок закріплення у ч. 2, ч. 4 Прикінцевих та перехідних положень Кодексу норми щодо скасування з дня введення його в дію Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» та про подальший розгляд справ про банкрутство відповідно до положень Кодексу незалежно від дати відкриття провадження у справі (крім справ на

стадії санації) та наслідків цього для кредиторів.

Так, у Кодексі відсутні норми щодо укладення, а відповідно, і розірвання та визнання недійсною мирової угоди у справі про банкрутство, що унеможливить подання заяв кредиторами про визнання недійсними або розірвання мирових угод, які затверджені судом до введення Кодексу в дію, за відсутності правового регулювання.

Відсутні і норми щодо банкрутства боржника, що ліквідується власником, та проведення санації керівником боржника.

Тому потрібно доповнення ч. 4 Прикінцевих та перехідних положень Кодексу цими категоріями справ, які слід розглядати за нормами Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Висновки

Законодавцем здійснена спроба системно підійти до питання захисту прав кредиторів у справах про банкрутство. Дістали розвиток положення щодо правових засобів, що сприяють реалізації мети – задоволення вимог кредиторів: визначення статусу кредиторів; мораторію на задоволення вимог кредиторів; забезпечення вимог кредиторів; інституту визнання недійсними угод боржника; розгляду спорів за участю боржника в межах справи про банкрутство; обмеження участі заінтересованих осіб стосовно боржника та органів, уповноважених управляти майном державних підприємств, у справах про банкрутство.

Не спростовуючи результативність вдосконалення правового регулювання статусу кредиторів у справі про банкрутство та значимість для цього окремих норм Кодексу, ми окреслили деякі прогалини та проблемні місця, які потребують нагального доопрацювання.

Розширення прав кредиторів у справах про банкрутство потребує подальшого вдосконалення їхніх обов'язків і відповідальності за зловживання цими правами у контексті балансу з правами боржника та інтересами держави.

Список використаних джерел:

1. Бутирська І.А. Правовий статус учасників справи про банкрутство : монографія. Чернівці : Технодрук, 2017. 184 с.
2. Асеева Н.В. Обеспечение частных и публичных интересов при банкротстве предприятия : монографія. Донецк : Доен УЄП, 2013. 200 с.

3. Європейська конвенція «Про деякі міжнародні аспекти банкрутства» ETS № 136 від 05.06.1990 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_540 (дата звернення: 08.08.2019).

4. Пояснювальна записка до проекту Кодексу України з процедур банкрутства. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH67W00A.html (дата звернення: 08.08.2019).

5. Кодекс України з процедур банкрутства / Чинне законодавство станом на 23 квітня 2019 р. Київ : ПАЛИВОДА А. В., 2019. 160 с. (Кодекси України).

6. Грабован Л.І. Погашення вимог кредиторів у процедурі банкрутства: теорія і практика : монографія. Одеса : Фенікс, 2018. 308 с.

7. Поляков Б. Принцип доміно, або як КзПБ може спровокувати ланцюгове падіння підприємств країни. *Закон і Бізнес*. 2019. № 30 (1432). С. 13.

8. Жуков С. Дискусійні новели щодо відкриття та закриття провадження у справі про банкрутство відповідно до кодексу. *ЮРЛИГА*. 2018. 27 грудня URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/630435/> (дата звернення: 08.08.2019).

9. Поляков Б.М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні : підручник. Київ : Ін Юре, 2011. С. 534-559.

10. Пригуза П. Нечитання газет не звільняє від відповідальності? *Закон і бізнес*. 2005. № 33 (709). С. 12.

11. Бутирський А.А. Заходи щодо відновлення платоспроможності боржника як шлях подолання банкрутства : монографія. Чернівці : Книги – ХХІ, 2008. С. 85-86.

12. Беляневич О.А. Про особливості застосування норм про позовну давність у справах про банкрутство. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10. С. 8.

13. Жуков С. Кодекс з процедур банкрутства: суддя верховного суду – про топ-15 новел. URL : <http://finbalance.com.ua/news/Kodeks-z-protsedur-bankrutstva-suddya-Verkhovnoho-Sudu--pro-TOP-15-novel> (дата звернення: 08.08.2019).

14. Господарський процесуальний кодекс : Закон України № 2147-VIII (у редакції від 3 жовтня 2017 р.). Київ : ПАЛИВОДА А. В., 2017. 216 с.

15. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України : станом на 2 жовтня 2018 р. Київ : ПАЛИВОДА А. В., 2018. 136 с.

16. Удовиченко О. Кодекс із процедур банкрутства: нові правила. URL : http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA012205 (дата звернення: 08.08.2019).

17. Сидорович Р. Кодекс о банкротствах станет началом отдельной отрасли права. URL : <https://sud.ua/ru/news/publication/126555-kodeks-о-bankrotstvakh-stanet-nachalom-otdelnoy-otrasli-prava-avtor-obyasnil> (дата звернення: 08.08.2019).

The article analyzes the peculiarities of the legal status of creditors in accordance with the Bankruptcy Code of Ukraine. The directions and implementation of the rights and obligations of creditors to protect their interests in bankruptcy proceedings in relation to the Code are outlined and described. Outlined provisions on legal instruments that contribute to the purpose of satisfying the requirements of creditors, namely: determining the status of creditors; a moratorium on creditors' claims; securing creditors' claims; the institute of invalidation of the debtor's agreements; consideration of disputes involving the debtor in the bankruptcy case; restricting the involvement of interested persons in relation to the debtor and the authorities authorized to manage the assets of state-owned enterprises in bankruptcy cases. Illuminated provisions of the Code that will positively influence the protection of creditors' rights to expand the competence of the representative bodies of creditors; the order of introduction of readjustment; bankruptcy stakeholder involvement; extension of grounds and subject matter for invalidation of the debtor's agreements; measures to protect the rights of secured creditors, to grant the right of the debtor, the owners of his property, corporate rights, to third parties to satisfy the claims of creditors. Provisions that balance the interests of creditors and the debtor, the state and society are analyzed.

The contradictions and gaps of some provisions of the Code have been identified. It is proposed to amend the legislation in terms of determining the grounds for opening a bankruptcy case, eliminating the arbitration directors, the procedure for debtor participation, the consequences of declaring the debtor's actions, the procedure for the bankruptcy of state-owned enterprises, the transitional provisions of the Code.

Conclusions have been made about the importance of certain provisions of the Code in order to improve the legal regulation of the status of creditors in bankruptcy proceedings and the need for further elaboration of loopholes and problematic issues in this area and the need in connection with the extension of creditors' rights in bankruptcy cases and further improvement of debtors for the abuse of these rights in the context of a balance with the rights of the debtor and the interests of the state.

Key words: bankruptcy, creditor, debtor, protect rights creditors.

